

Voorwoord

‘Het primaire doel van de historische criminologie als vak ligt in de verdieping van en reflectie op de criminologie als geheel’, zo stelde Pieter Spierenburg in zijn inaugurale rede in 2007 aan de Erasmus Universiteit. Neerlands eerste en tot nu toe enige hoogleraar historische criminologie betoogde dat een langetermijnperspectief onder meer sterke veranderingen in de tijd blootlegt in visies op wat crimineel is en daarbuiten valt. Ook kunnen op basis van kwantitatieve gegevens langetermijntrends in criminaliteit en sociale controle worden gesignaleerd. Binnen de historische criminologie onderscheidt hij drie pijlers. Ten eerste de langetermijntwikkelingen in sociale controle en bestraffing van overheidswege, ten tweede de evolutie van de criminologie zelf, en ten derde de studie van crimineel of deviant gedrag in het verleden.

Los van het nut van de historische criminologie voor de criminologie als geheel is het vaak niet gemakkelijk te benoemen wat een historische benadering van criminaliteit en veiligheidsvraagstukken nu ‘oplevert’. Platitude als ‘de geschiedenis herhaalt zich’ (of juist niet) versluiert vooral wat de bijdrage van zo’n benadering zou kunnen zijn aan een beter begrip van hedendaagse problemen. Ook lijken ze te miskennen dat de verhalen en ontdekkingen op basis van onderzoek in archieven, interviews en ander bronnen een waarde op zich hebben.

Toch spreekt uit de opleving van historisch criminologisch onderzoek in West-Europa in de afgelopen tien jaar wel degelijk de ambitie om een nieuw licht te werpen op criminaliteit en (on)veiligheid. Moors (2008) legt een direct verband met onvrede over bestaand veiligheidsonderzoek dat eenzijdig gericht is op wijken en buurten en dat niet of nauwelijks vraagtekens zet bij de wijze waarop beleidsmakers, politici en media problemen formuleren en groepen een identiteit toeschrijven. De hypes waardoor deze tijd zo wordt gekenmerkt, worden niet ontmaskerd, er vindt geen verdieping plaats. Moors houdt een pleidooi voor de ontwikkeling van een culturele geschiedenis van veiligheid. Historische kennis over een stad of regio kan bijvoorbeeld bijdragen aan een beter begrip van criminaliteit en veiligheid in de huidige tijd. Zoals het artikel van Paul Spapens in dit nummer laat zien, hebben bijvoorbeeld grensregio’s een heel eigen geschiedenis en cultuur, die de lokale

criminaliteit tot op de dag van vandaag kleuren. Omgekeerd kan het verstandig zijn de geschiedenis van een stadswijk te onderscheiden van de geschiedenis van haar bewoners als er sprake is van slechts beperkte overlap.

De artikelen in dit nummer van *Justitiële verkenningen* over *Actuele justitiethema's in historisch perspectief* rusten op de drie door Spierenburg onderscheiden pijlers. En omdat het werkveld van Justitie breder is dan het domein van de (historische) criminologie, wordt ook aandacht besteed aan een historisch voorbeeld van immigratie en integratie.

De geschiedenis van de criminologie, in het bijzonder de 'prehistorische fase', staat centraal in het openingsartikel van Fijnaut. Veel hedendaagse Nederlandse criminologen nemen aan dat hun discipline werd geboren in 1905 met de publicatie van Bongers *Criminalité et conditions économiques*. Dit artikel laat zien dat de wortels van de criminologie veel ouder zijn. Eerst wordt belicht hoe vóór de Franse Revolutie (het laatste kwart van de achttiende eeuw) in Nederland en België werd gereageerd op de ideeën van de Italiaanse filosoof Beccaria over misdaad en straf. Vervolgens wordt uiteengezet hoe het denken over deze twee thema's evolueerde na afloop van de Franse tijd. Tot slot komt aan de orde welke rol de prehistorie van de criminologie in beide landen speelde in de geschriften van de grondleggers van de moderne criminologie in België en Nederland, zoals Denis, Héger, Bongers en Aletrino.

Spierenburg onderzoekt in zijn bijdrage de historisch omgekeerde relatie tussen het niveau van intermenselijk geweld en het niveau van tolerantie voor het optreden van geweld. De Middeleeuwen kenden hoge moordcijfers, maar mensen aanvaardden gewelddadige conflicten als onlosmakelijk verbonden met het dagelijks leven. Het aantal moorden per 100.000 inwoners daalde in de vroegmoderne tijd, wat resulteerde in een relatief vreedzame negentiende eeuw. Maar precies in deze eeuw is te zien dat men zich zorgen maakte over en angstig was voor jeugdbendes en straatroof, hoewel daarbij zelden dodelijke slachtoffers vielen. Deze omgekeerde relatie bleef bestaan tot halverwege de twintigste eeuw, maar verdween daarna. De jaren 1950 en 1960 kenden lage moordcijfers en lage bezorgdheid. In de periode daarna stegen zowel de moordcijfers als de publieke bezorgdheid over geweld. De auteur besluit met een eerste aanzet tot interpretatie van de waargenomen historische trends.

In het artikel van Weevers en Bijleveld staat een historische casus centraal waaruit voorzichtige parallellen te trekken zijn met een actueel justitieel vraagstuk: de positie van gedetineerde vrouwen. Het artikel is gebaseerd op onderzoek in de archieven van de Rijkswerkinrichting in Leiden, die tussen 1886 en 1907 dienst deed als een strafinrichting voor vrouwelijke landlopers en bedelaars. Met een gemiddelde leeftijd van 48 jaar konden de vrouwen oud worden genoemd. Ongeveer vier op de tien vrouwen werden meer dan eens opgesloten. In tegenstelling tot mannen in soortgelijke instituties waren de vrouwen bijna exclusief afkomstig uit de lagere klassen van de maatschappij. Slechts weinigen waren ooit getrouwd geweest. Hoewel de materiële levensomstandigheden in de inrichting zeker niet slechter waren dan het leven dat ze hadden geleid daarbuiten, was de sterfte hoog. Net zoals hedendaagse vrouwelijke gedetineerden verrichtten de vrouwen in de RWI eentonig, ongeschoold werk dat weinig perspectief bood op een succesvolle reïntegratie. De meesten hadden waarschijnlijk een ruig leven achter de rug met alcoholmisbruik, armoede en familieconflicten. De detentie van deze vrouwen fungeerde meer als een tijdelijke opvang dan als een oplossing voor hun problemen.

Een ander historisch fenomeen dat in dit nummer wordt beschreven, is de smokkel tussen Nederland en België. Deze begon na de Belgische onafhankelijkheid in 1830 en zou dankzij verschillen in belastingen en accijnzen tot in de jaren zestig van de vorige eeuw voortduren. Regiodeskundige Spapens onderscheidt zes perioden in de geschiedenis van het smokkelen. Zout was de belangrijkste smokkelwaar in het laatste kwart van de negentiende eeuw. Tijdens de Eerste Wereldoorlog ging er veel voedsel van Nederland naar België de grens over. In de crisisjaren vulden veel werklozen hun schaarse inkomsten aan door te smokkelen. Belgische tabak was de voornaamste smokkelwaar gedurende de Tweede Wereldoorlog. Na de oorlog haalden tienduizenden Nederlandse gelegenheidssmokkelaars illegaal consumptie- en luxegoederen uit België, die in Nederland niet of nauwelijks te krijgen waren. Richting België gingen in de jaren vijftig miljoenen kilo's boter illegaal de grens over. De smokkelarij kwam geleidelijk in handen van professionele misdaadbendes, wat leidde tot een verharding van de strijd tussen douanes en smokkelaars. Onder invloed van de Europese landbouwpolitiek was smokkelen in de tweede helft van de jaren zestig

niet meer lucratief. De smokkelbendes staken hun geld toen in illegale alcoholstokerijen. Jaren later zouden deze zich transformeren tot laboratoria voor de productie van chemische drugs. Vervolgens analyseert De Koster de relatie tussen politie en bevolking in de negentiende en vroegtwintigste eeuw. Zij laat zien dat de verhoudingen niet zo eenduidig waren als tegenwoordig wel wordt aangenomen. In de huidige discussie over de politie bestaat volgens haar de neiging om aan te nemen dat de relaties tussen politie en bevolking vroeger vriendelijk waren en dat politieagenten dicht bij de burgers stonden, waardoor zij goed geïnformeerd en omgevings-sensitief hun werk konden doen. De auteur meent dat er eerder sprake was van onderhandelingen over stilzwijgende contracten tussen beide partijen. Zo kon de politie haar taak verrichten op het terrein van orde- en rechtshandhaving, maar zij besteedde veel meer tijd aan de beslechting van allerlei kleine conflicten tussen burgers en aan hulpverlening. Dit verklaart waarop politie-interventie nooit puur repressief was. Om deze waardevolle 'contracten' te behouden opereerde de politie vaak selectief, sommige wijken, groepen en wetsovertredingen ontziend, terwijl juist elders wel hard werd opgetreden.

Radicalisme was halverwege de negentiende eeuw in Nederland een spraakmakend verschijnsel. De radicalen destijds streefden naar een democratischer stelsel en uitten kritiek op het regenteske karakter van de politiek en de rechtsvoering, in een tijd van verslechterende economische omstandigheden. Moors beschrijft de persoonlijkheid van deze radicalen, hun achtergrond en hun idealen. Daarnaast laat deze casusstudie zien welke beelden over de radicalen bestonden en hoe tegen hen werd opgetreden. Vanuit een historisch perspectief, zo stelt de auteur, zijn de continuïteit en overeenkomsten tussen toen en nu minstens zo opvallend als de verschillen.

Voor het thema immigratie en integratie kijken we iets minder ver terug, namelijk naar de jaren zeventig van de vorige eeuw, toen Nederland te maken kreeg met een grote stroom immigranten uit Suriname. Van Amersfoort analyseert het beleid van het toenmalige kabinet-Den Uyl, dat als voornaamste doelstelling had om massale immigratie vanuit Suriname te voorkomen. De regering beschouwde zo'n toestroom als een serieuze bedreiging voor de Nederlandse samenleving. De auteur laat zien dat onjuiste beeldvorming, verkeerde vooronderstellingen, en gebrekkig inzicht in de

ware aard van de Surinaamse immigratie leidden tot een compleet falen van het anti-immigratiebeleid. Hoewel de Surinaamse immigratie een geheel eigen karakter droeg en moeilijk te vergelijken valt met latere immigratiestromen uit andere landen, betoogt de auteur dat er wel degelijk lessen te trekken zijn uit deze periode.

Bij de samenstelling van dit themanummer waren gesprekken met de historicus Hans Moors (verbonden aan IVA Beleidsonderzoek en Advies van de Universiteit van Tilburg) heel waardevol. Redactie en redactieraad bedanken hem hartelijk voor zijn inbreng.

M.P.C. Scheepmaker

Literatuur

Moors, J.A.

Muslimradicalisme en probleemwijken; over bestuurlijke amnesie en het geheugen van beleid. Pleidooi voor een culturele geschiedenis van veiligheid

In: J.A. Moors en G.B. Roovers, *Geloven in veiligheid. Tegendraadse perspectieven*, Den Haag, Boom Juridische uitgevers, 2008, p. 13-73

Spierenburg, P. C.

Apegatjes achtervolgers

In: H.G. van de Bunt, P. Spierenburg e.a., *Drie perspectieven op sociale controle*, Den Haag, Boom Juridische uitgevers, 2007, p. 67-113